

TÜRK KANUN-U MEDENÎSİ

ESBAB-I MUCİBENİN LAYİHASI

Mahmut Esat BOZKURT

743 sayılı Türk Kanun-u Medenîsinin dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt tarafından kaleme alınmış genel gerekçesidir. Metin, daha anlaşılır olması için günümüz Türkçesi'ne çevrilmiştir.

.....

Hali hazırda Türkiye Cumhuriyeti'nin derleme yapılmış bir medeni kanunu yoktur. Sadece akitlerin küçük bir kısmına değinebilen Mecelle vardır. 1851 maddedir. 8 Muharrem 1286 [1869] tarihinde yazılmaya başlanmış ve 26 Şaban 1293 [1876] tarihinde tamamlanarak yürürlüğe konulmuştur. Denilebilir ki; bu kanunun ihtiyaca uyan yalnızca 300 maddesidir. Geriye kalanı ise memleketimizin ihtiyacını ifade edemeyecek kadar ilkel birtakım kurallardan ibaret olduğundan uygulanamamaktadır. Mecelle'nin kaidesi ve ana hatları dindir. Halbuki, insan hayatı, her gün hatta her an esaslı değişimlere maruzdur. Bunun değişikliklerini, yürüyüşünü hiçbir zaman bir noktada tespit etmek ve durdurmak mümkün değildir. Kanunları dine dayalı olan devletler kısa bir zaman sonra memleketin ve milletin taleplerini tatmin edemezler. Çünkü dinler, değişmez hükümler ifade ederler. Hayat yürür, ihtiyaçlar süratle değişir, din kanunları, mutlaka ilerleyen hayatın huzurunda şekilden ve ölü kelimelerden fazla bir kıymet, bir mânâ ifade edemezler. Değişmemek, dinler için bir zarurettir. Bu itibarla dinlerin sadece bir vicdan işi olarak kalması, çağımızın medeniyetinin esaslarından ve eski medeniyetle yeni medeniyetin en mühim farklarından birisidir. Esaslarını dinden alan kanunlar, uygulandıkları camiaları yukarıdan inme ilkel devirlere bağlarlar ve ilerlemeye mâni belli başlı müessir etkenler arasında bulunurlar. Türk Milleti'nin mukadderatını çağımız medeniyeti içinde dahi Ortaçağ hükümleri ve kurallarına bağlamakta, dinin değişmez hükümlerinden ilham alan ve Tanrı ile daima temas halinde olan kanunlarımızın en kuvvetli etkiyi doğurduklarına şüphe edilmemelidir. Milli hayatın sosyal düzenleyicisi olan ve yalnız ondan ilham alması icap eden tedvin edilmiş bir kanunu medeniden Türkiye Cumhuriyeti'nin mahrum kalmasının ne çağımız medeniyetinin gerekleriyle ne de Türk ihtilalinin doğurduğu mânâ ve kavramlarla bağdaşması mümkün değildir. Günümüz devletini ilkel siyasi teşekküllerden ayıran farklardan birisi de camianın kaderine uygulanan kaidelerin yazılı olarak belirlenmiş olmasıdır. Göçebelik dönemlerinde hükümler tedvin edilmiş değildir. Hâkim örf ve adetle hüküm verir. Mecelle'nin söz konusu 300. maddesi istisna

edilmek şartıyla kanunu medeni araştırmalarında Türkiye Cumhuriyeti hakimleri derme çatma fıkıh kitaplarından ve din esaslarından dolaylı anlamlar çıkarmak ve yorumlamaya çalışmak suretiyle yargılama yapmaktadırlar. Türk hâkimi, hükümlerinde belirli bir içtihat, bir söz bir esas ile bağlı değildir. Binaenaleyh herhangi bir mesele etrafında memleketimizin bir mahalinde verilen bir hüküm ile aynı koşullardan meydana gelmiş olan bir meselede, diğer mahallerden verilen hükümler genellikle farklı ve birbirleriyle çelişkili bulunmaktadır. Netice itibariyle Türk halkı adaletin tatbikinde düzensizliğe ve sürekli karışıklığa maruz kalmaktadır. Halkın mukadderatı belirli ve istikrarlı bir adalet esasına değil, talihe ve tesadüfe bağlı ve birbiriyle çelişkili Ortaçağ fıkıh kaidelerine bağlı bulunmaktadır. Cumhuriyet, Türk adaletinin bu keşmekeşten, yokluktan ve bu pek ilkel vaziyetten kurtarılmasını, inkılabın ve çağımız medeniyetini gereklerine uygun yeni bir Türk kanunu medenisinin süratle vücuda getirilmesini ve kanunlaştırılmasını zaruri kılmıştır. Bu maksatla hazırlanan Türk Kanun-u Medenîsi, medeni kanunlar arasında en yeni, en mükemmel ve halkçı olan İsviçre Kanun-u Medenîyesinden alınmıştır. Bu vazifeyi adalet bakanlığınca verilen direktifler dahilinde memleketimizin güzide hukukçularından oluşmuş özel bir heyet yerine getirmiştir.

Çağımız uygarlığına mensup milletlerin ihtiyaçları arasında esaslı bir fark yoktur. Sosyal ve iktisadi daimî ilişkiler insanlığın büyük ve medeni bir kısmını bir aile haline getirmiş ve getirmektedir. Prensipleri yabancı bir memleketten iktibas edilmiş olan Türk kanunu medenisi tasarisının yürürlüğe girmesinden sonra memleketimizin ihtiyaçlarıyla bağdaşmayacağı iddiası, yerinde görülmemiştir. Özellikle İsviçre devletinin muhtelif tarih ve göreneklere mensup Alman, Fransız ve İtalyan milletlerini içerdęi malumdur. Bu kadar, hatta kültür olarak dahi birbirinden farklı bir muhitte uygulanabilme kabiliyetini gösteren bir kanunun Türkiye Cumhuriyeti gibi yüzde doksan oranında aynı millettten oluşan bir devlette uygulanma kabiliyetini bulabilmesi şüphesiz görülmüştür. Bundan başka medeni bir milletin olgunlaşmış, gelişmiş bir kanununun Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulama alanı bulamayacağı bakış açısı sakat görülmüştür. Bu tez, Türk milletinin medeni kabiliyete sahip olmadığını ifade eden bir mantık silsilesiyle sonuçlanabilir. Halbuki hadiselerin hakikati, hal ve tarih bu iddianın tamamen tersinedir. Türk yenileşme tarihi şahit tutularak denebilir ki; Türk Milleti çağın gereklerine uygun olarak vücuda getirilen makul ve sağlam ve akıl ve zekâ ile birlikte bulunan yeniliklerden hiçbirisine karşı çıkmamıştır. Bütün bu yenileşme tarihimizin seyrinde kamu yararı düşüncesiyle vücuda getirilen yeniliklerle yalnızca menfaatleri bozulmuş olan sınıflar mücadele eder durumunda kalmışlar ve halka din adına, sakat ve batıl inançlar adına düzen bozucu eylemler içinde bulunmuşlardır. Unutmamak lazımdır ki Türk milletinin kararı muasır medeniyeti kayıtsız şartsız bütün

prensipleriyle kabul etmektir. Bunun en bariz ve canlı delili inkılabımızın kendisidir. Muasır medeniyetin Türk camiasıyla bağdaşmayan noktaları görülüyorsa, bu, Türk milletinin kabiliyet ve kapasitesindeki eksikliklerden değil, onu boş yere kuşatan Ortaçağ teşkilatı ve dini kurallarla müesseselerdendir.

Nitekim muasır medeniyetle mecelle hükümleri şüphe yok ki, bağdaşmamaktadır. Fakat Mecelle ve buna benzeyen sair eserlerle Türk Milleti hayatının bir arada bulunmayacağı da aşikârdır. Adalet bakanlığı, en yeni ve en mükemmel olan İsviçre Kanun-u Medenîsini, milletimizin şimdiye kadar bağlı kalan engin zekâ ve kabiliyetini tatmin edecek ve ona hakiki bir dolaşım yeri ve saha olabilecek bir medeni eser olarak görmektedir. Bu kanunda milletimizin duyguları ile ters düşecek hiçbir nokta düşünmemektedir.

Şunu da işaret etmek lazımdır ki; muasır medeniyeti almak ve benimsemek kararıyla yürüyen Türk Milleti, muasır medeniyeti kendisine değil, kendisi muasır medeniyetin gereklerine her ne pahasına olursa olsun ayak uydurmak mecburiyetindedir. Yaşamak kararında olan bir millet için bu, şarttır. Hazırlanmış olan bu tasarı, bu gereklerin önemli kısımlarını ihtiva etmektedir. Örf ve adete ve göreneklere mutlak surette bağlı kalmak davası, insanlığı en ilkel vaziyetinden bir adım ileri götüremeyecek kadar tehlikeli bir kuramdır. Hiçbir medeni millet böyle bir inanış etrafında kalmamış ve hayatın gereklerine uygun hareketlerle zaman zaman kendini bağlayan örf ve adetleri yıkmakta tereddüt etmemiştir. (Hakikatler karşısında babalarından ve atalarından miras kalmış inançlara mutlaka bağlı kalmak akıl ve zekâ işi değildir.) Esasen ihtilaller bu hususta en etkili bir vasıta olarak kullanılmışlardır.

Almanya, Alman Kanun-u Medenîsinin uygulanmasından evvel, hukuki hükümler noktasından merkezde Bizans'ın (1500) sene evvel yapılmış Roma hukukuna tâbi idi. Bu hukuka, bir de milli hukukun milli ve yerel metinleri ekleniyordu. Doğuda ve kuzeyde Roma Hukuku ve yerel metinlerle karışık bir halde Prusya hukuku vardı. Geri kalan bölümlerde ise Fransa hukuku yürüklükte idi. Alman halkının %33'ü Roma Hukukuna, %43'ü Prusya Hukukuna, %7'si Saksonya Hukukuna, %17'si Fransa Hukukuna tâbi idi. Alman Kanun-u Medenîsinin uygulanmasından evvel Alman hukuk lisanı Latince, Fransızca, Yunanca ve yerel Alman dillerinden oluşmaktaydı. Bavyera'da yalnız nikâh mukavelesi hakkında 70 ila 80 usûl vardı. Hâkim için bu metinlerin hepsinden ayrı ayrı haberdar olmak imkânı yoktu. Alman Kanun-u Medenîsinin yayımından evvel Almanya'da bir adamın herhangi bir olayda hangi hükümlere tâbi olacağını bilme imkânı mevcut değildi. Almanya hukukçuları bu bin bir çeşit ve asırlardır devrederek gelen hukuktan, kanunu medeni ile memleketlerini bir hamlede kurtardılar ve bütün Almanya için tek bir kanunu medeni yaptılar.

Kanun, 3 Temmuz 1896'da yayımlandı ve millet meclisince toptan kabul edildi. Örf ve âdetçilere göre Alman Kanun-u Medeni tasarısı pek kuramsal ve pratik açıdan kıymetsiz sayıldı. Halbuki inceleme neticesinde bu kanunda kendileri dahi bir tek esası değiştirmek imkânını göremediler.

Fransız Kanunu Medenîsi de bir inkılap ürünüdür. O da eski hükümleri, örf ve adetleri çiğneyerek yeni kurallar koydu. Sınıf ve arazi imtiyazlarının kaldırılması ve aile hukukun kilisenin elinden alınması, bu kanunun belli başlı yeniliklerinden oldu. Kanun-u Medenîsini yayımından evvel Fransa yerel ve yazılı ve birbirinden çok farklı örflerle idare ediliyordu; güneyde Roma zamanından kalma hükümler, kuzeyde Cermen kaynaklarından gelme kurallar vardı. Fazla olarak medeni ilişkilerde her bölgenin kendine mahsus hükümleri mevcuttu. Fransız ihtilalinin batıl inançlara ezici bir darbesi olan kanunu medeni bütün eskilikleri sildi ve yerine yeni hüküm ve kurallar getirdi. Fransa Kanun-u Medenîsinin en çetin düşmanı kilise olmuştu. Çünkü bu kanun Katolikliğin medeni ilişkilerde ve bilhassa aile hukukundaki hakimiyetini ortadan kaldırıyordu.

İsviçre, kanunu medenisinin yayımından evvel kantonlarının sayısı kadar kanuna sahipti. İsviçre Kanun-u Medenîsi çeşitli örf ve adetleri ihtiva eden bu kanunların hepsini birden hükümden düşürdü ve yerlerine, bambaşka, tek bir kanunu medeni koydu. Bu üç büyük hareket bütün hayata ölü görenekler bağlamak isteyen tarihçi mektebin son hezimetidir. Bu misalleri vermekten maksat, zamanın ve medeniyetin gereklerine göre milletlerin örf ve adetlerine bir hamlede nasıl veda ettiklerini ve bu vedanın zannedildiği gibi zarar verici ve tehlikeli değil, büyük menfaatler getirdiğini canlı bir şekilde göstermektedir. Hayatın gereklerine uymayan örf ve adette ısrar etmek, milletler için felakete sebep olur. Bu saydığımız kanunlarda esas, din ile devletin mutlak surette ayrılığıdır. İsviçre, Almanya, Fransa siyasi ve milli birliklerini iktisadi, toplumsal kurtuluş ve gelişmelerini kanunu medenilerini yayımlamakla sağlamlaştırmış ve desteklemişlerdir. Bu hayati zorunluluklar karşısında eski örflerin, yerel ve alışılmış hükümlerin ve dini alışkanlıkların devamı bu memleketlerden hiçbirinde hatta İsviçre gibi kamuoyunun en geniş biçimde hüküm sürdüğü bir memlekette bile istenmemiş, istenememiş, hatırlara gelmemiştir.

Şüphe yoktur ki; kanunların gayesi, herhangi bir örf ve âdet veya yalnız vicdanla alâkadar olması icap eden dini hükümler değil, siyasi, toplumsal, iktisadi, milli birliğin her ne pahasına olursa olsun temin ve tatminidir. Çağımız medeniyetine mensup devletlerin ilk farkı, din ile

dünyayı ayrı görmektir. Bunun aksi, devletin kabul ettiği din esaslarını kabul etmeyen kimse-lerin vicdanlarına hükmetmek olur. Bunu, çağımız devlet anlayışı kabul edemez. Din, devlet nazarında vicdanlarda kaldıkça saygın ve dokunulmazdır. Dinin, hüküm halinde kanunlara gir-mesi tarihin seyrinde çoğunlukla hükümdarların, zorbaların, kuvvetlilerin keyfi arzularını tat-mine vasıta olmasını gerektirmiştir. Dini dünyadan ayırmakla son çağımız devletini, insanlığı tarihin bu kanlı derdinden kurtarmış ve dine hakiki ve sürekli bir taht olan vicdanı tahsis etmiş-tir. Özellikle çeşitli dinlere mensup tebaayı ihtiva eden devletlerde tek bir kanunun bütün ca-miada uygulanabilme kabiliyetini kazanabilmesi için bunun din ile münasebetini kesmesi milli hakimiyet için de bir zorunluluktur. Çünkü kanunlar dine dayalı olursa ve vicdan hürriyetini kabul mecburiyetinde bulunan devlete, çeşitli dinlere mensup olan tebaası için ayrı ayrı kanun yapmak icap eder. Bu hal günümüz devletinde esas şart olan siyasi, sosyal ve milli birliğe ta-mamen aykırıdır. Hatırlamak gerekir ki; devlet yalnız tebaası ile değil, ecnebilerle de temasta-dır. Bu takdirde onlar için kapitülasyon adı altında istisnai hükümler kabul etmek zorunluluğu doğar. Lozan Anlaşması ile kaldırılan kapitülasyonların daimî kılınması için ecnebler tarafın-dan sarfedilen gerekçenin en önemli amacı bu nokta olmuştur. Bundan başka, Fatih Sultan Meh-met devrinden son zamanlara kadar gayrimüslim tebaa hakkına uygulanan istisnai hükümlere de bilhassa bu dini vaziyet sebep olmuştur. Halbuki yeni Türk Kanun-u Medenî tasarısının ha-zırlanması vesilesiyle memleketimizdeki mevcut azınlıklar Lozan anlaşmasının kendilerine ka-bul ettiği haklardan vazgeçtiklerini adalet bakanlığına bildirmişlerdir.

Yenileşme tarihimizde kıymeti olan bir hadiseyi şuracıkta anmak isteriz. Âli paşa, Fransız Ka-nun-u Medenîsinin Türkiye için aynen kabulünü vaktiyle Sultan Aziz'e teklif etmiş, fakat Cev-det Paşa'nın müdahalesiyle bu büyük teşebbüs sonuçsuz kalarak yerine Mecelle ikame olun-muştur. Esasen bütün endişesi şahsi menfaatlerinden ibaret olan ve ikiyüzlülüğü kendisine huy edinen saltanat idaresi, milletin hakiki menfaatinin gerektirdiklerini dikkate alarak karar vere-mezdi.

Çağımızın medeni milletlere tanıdığı bütün hukuku, medeniyet dünyasından kayıtsız şartsız ta-lep ederken bu hukukun gerektirdiği medeni vazifeyi de Türk Milleti, yeni kanunu medenisi ile kendi eliyle kendisine yüklemiş bulunuyor. Bu kanun tasarısının manalarından birisi de budur. Türk milletinin yüce temsilcisi olan büyük meclisin tasvip ve tasdikine sunulan Türk kanunu medeni tasarısı yürürlüğe girdiği gün milletimiz on üç asrın kendisini çeviren bozuk inanç ve düzensizliklerinden kurtulmuş, eski medeniyetin kapılarını kapayarak hayat ve bereket bahşeden muasır medeniyetin içine girmiş bulunacaktır. Adalet bakanlığı bu kanunu hazırlamakla

inkılap ve tarih huzurunda milli vazifesini ifa ve Türk milletinin hakiki menfaatlerini ifade etmiş olduğunda şüphe etmemektedir.

Adalet Bakanı

Mahmut Esat Bozkurt